

ТҮЙІНДЕМЕ

Саурыкова Жулдыз Мейрхановнаның **«Жаңартылған бастауыштың білім мазмұны аясында пәнаралық байланысты жүзеге асырудың педагогикалық шарттары»** тақырыптағы 6D010200- «Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі» Философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін орындаған диссертациясы

Зерттеудің өзектілігі. 2016 жылдан бастап 1-сыныптар жаңартылған білім беру бағдарламасымен оқытыла бастады. Осыған орай бастауыш сыныпқа арналған оқу бағдарламаларындағы оқу мақсаттары оқушылардан шынайы өзекті мәселелерді анықтап, зерттей білуді талап етеді. Мұнда бастауыш білім беру кезеңінде пәнаралық байланыс сабақтарын жеке пәндердің оқу материалдары арқылы өзара байланыстырып, кіріктіру арқылы ұйымдастырылатын педагогикалық үдерістің мүмкіндіктері және оны оқу-тәрбиеде пайдаланудың қазіргі жағдайының арасында, мәселен, бүгінгі ұрпақтың білім-таным сұранысындағы талап-тілектер мен оқушылардың ғылыми дүниетанымын қалыптастырудың ғылыми-педагогикалық негіздерін айқындаудың өзектілігі, бұған қоса, жаңартылған білім мазмұндағы оқу бағдарламасын педагогикалық тәжірибеге ендірудің ғылыми-әдістемелік тұрғыдан жеткіліксіздігі арасында *қарама-қайшылықтар* туындап отыр. Сол себепті, осындай қайшылықтардың шешімін табудағы біздің ғылыми-зерттеу жұмысымыздың өзекті мәселесі – жаңартылған бастауыштың білім мазмұны аясында пәнаралық байланысты жүзеге асыру арқылы бастауыш сынып оқушыларының ғылыми дүниетанымын қалыптастыру мен дамытудың педагогикалық шарттарын анықтаудың ғылыми-теориялық және әдістемелік жолдарын қарастыру болып табылады. Жаңартылған білім жүйесі – бастауыш сынып оқушыларына білім, білік дағдыны қалыптастыру мен дамыту арқылы құзыреттілікке және сапаға бағытталған бағдарлама. Мәселенің бүгінгі күнге дейін ғылыми-теориялық және әдістемелік тұрғыда арнайы зерттеулер арқылы қарастырылмауын ескере отырып, ғылыми-зерттеу жұмысымыздың тақырыбын **«Жаңартылған бастауыштың білім мазмұны аясында пәнаралық байланысты жүзеге асырудың педагогикалық шарттары»** деп алдық.

Зерттеудің мақсаты: Бастауыштың жаңартылған білім мазмұны аясында пәнаралық байланыстың педагогикалық шарттарын, теориялық және әдістемелік негізін анықтау және оны оқу-тәрбие үдерісіне ендіру.

Зерттеудің нысаны: Жалпы білім беретін орта мектептің бастауыш сыныптарының оқу-тәрбие үдерісі.

Зерттеудің пәні: Жаңартылған білім мазмұны жүйесіндегі ұйымдастырылатын педагогикалық үдерістегі пәнаралық байланыс сабақтары.

Зерттеу әдістері: Зерттеу мәселесіне байланысты философиялық, психологиялық, педагогикалық және әдістемелік әдебиеттер, ғылыми-әдістемелік ізденістер, білім беру саласындағы мемлекеттік құжаттарды

жинақтау, талдау, сұрыптау, сауалнама, сұрақ-жауап жүргізу, диагностикалау, педагогикалық эксперимент жүргізу, оның нәтижелері мен қорытындыларын сұрыптау, оларға математикалық, статистикалық өңдеу жүргізу.

Зерттеу жұмысының болжамы: Егер, бастауыш сыныптарда жаңартылған бастауыштың білім мазмұны аясында пәнаралық байланысты жүзеге асырудың ғылыми-теориялық және әдістемелік негіздегі педагогикалық шарттары анықталса; бастауыш білім беру кезеңдерінің сыныптық сатысына сәйкес оқушылардың даму ерекшеліктеріне үйлесімді оқу бағдарламасының бөлімдері мен оқулықтардағы білім мазмұнын беретін оқу материалдарына арналған ортақ тақырыптарды оқытуда жаңаша тәсілдерді пайдаланудың педагогикалық аспектілері анықталып, әдістемесі дайындалып, қолданылса; өзара байланысқан, кіріктірілген сабақтарда жаңа білімдерді оқушыларға меңгертудің тиімді әдіс-тәсілдері, амалдар қолданылып жүзеге асырылса; қазіргі педагогикалық тәжірибедегі оқу-тәрбие үдерісіне ендірілу барыстары тәжірибелік-экспериментте тексеріліп, нәтижесі шығарылса, онда бастауыш сынып оқушыларының жеке тұлғалық болмысының дамуындағы әрекеттер арқылы олардың әлемді, қоршаған ортаның біртұтастығын ғылыми-танымдық тұрғыдан меңгеруін жоғары деңгейде қалыптастыруға негіз болар еді.

Зерттеудің міндеттері:

-ғылымдардың интеграциялануы мен бастауыштың жаңартылған білім мазмұны бойынша оқыту мәселесіне арналған нормативті-құқықтық құжаттарды, педагогикалық-психологиялық әдебиеттерді талдау арқылы «пәнаралық байланыс» ұғымын ғылыми-теориялық тұрғыдан негіздеу, анықтама беру;

-бастауыш сыныптарда жаңартылған білім мазмұнына көшуде пәнаралық байланыс ұйымдастыру мен өткізудің бүгінгі жағдайы мен мүмкіндіктерін айқындау;

-бастауыш білім беру кезеңінде жаңартылған білім мазмұны аясында ұйымдастырылатын пәнаралық байланыстың педагогикалық шарттарын айқындау, құрылымдық-мазмұндық нобайын құру, ұсыну;

-жаңартылған білім мазмұны жүйесімен бастауыш сыныптардың педагогикалық үдерісінде ұйымдастырылатын пәнаралық байланыстың тиімділігін тәжірибелік-эксперименттер арқылы дәлелдеп, ғылыми-әдістемелік нұсқаулар беру.

Зерттеу жұмысының теориялық және әдіснамалық негіздерін бастауыш сыныпта жаңартылған білім мазмұны аясында пәнаралық байланысты жүзеге асырудың педагогикалық шарттарын ғылыми педагогикалық тұрғыдан негіздеген ғылыми-әдістемелік, философиялық, педагогикалық, психологиялық әдебиеттер мен оқулықтар және Қазақстан Республикасының «Білім беру саясатын» жүзеге асыруға бағытталған мемлекеттік ресми құжаттар, отандық және шетелдік зерттеуші ғылымдардың еңбектері құрайды.

Зерттеудің әдіснамалық және теориялық негіздері: бастауыш сыныптарда жаңартылған білім мазмұны аясында пәнаралық байланысты жүзеге асырудың педагогикалық шарттарына сәйкес оқыту тәсілдерін пайдаланудың педагогикалық аспектілері анықталып, бастауыш сынып оқушыларының жеке тұлға ретінде қалыптасуы мен дамуындағы таным теориясы мен оқушылардың ерекшеліктерін ескере отырып, дүниені біртұтастық тұрғыдан шынайы қабылдау туралы ой-пікірлердің заңдылықтары жөнінде философиялық, психологиялық, педагогикалық тұжырымдамалар негізге алынып, олардың қазіргі жағдайдағы қолдану ерекшеліктері пайдаланылды. Сондай-ақ, жаңартылған білім бағдарламасының мазмұнында пәнаралық байланысты жүзеге асыруға байланысты бөлімдер мен оқулықтардың оқу материалдарын топтастыруға негізделген ортақ тақырыптар жүйесімен оқытуда педагогиканың жаңашылдық әдіс-тәсілдерін тиімді пайдалануға әдістемелік ұсыныстар жасалды.

Зерттеудің практикалық мәнділігі: жаңартылған білім беру бағдарламасы негізінде пәнаралық байланыс сабақтарының оқу-тәрбие үдерісіне ендірілуі тексерістен өткізілді, сондықтан, зерттеу жұмысының нәтижесінде алынған теориялық және тәжірибелік білімдер жиынтығын бастауыш сыныптардың педагогикалық үдерісінде, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін дайындайтын бөлімдер мен факультеттерде, мұғалімдердің біліктіліктерін арттыру мен жетілдіру институттарында және осы бағыттағы ғылыми-зерттеу жұмыстарында пайдалануға болады. Өйткені зерттеу жұмысынан жиналған теориялық және тәжірибелік мәліметтер өміршеңдік маңызға ие.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы мен теориялық мәнділігі:

– жаңартылған білім мазмұнын беретін оқу бағдарламалары жүйесінде жүзеге асырылатын пәнаралық байланыстар арқылы бастауыш сынып оқушыларының ғылыми дүниетанымын қалыптастыру негізінде жеке тұлғалық болмысын дамытудың теориялық негіздері ғылыми тұрғыдан дәлелденді. «Пәнаралық байланыс» ұғымына анықтама беріліп, «педагогикалық құбылыс» атаулық тіркесіне сипаттама берілді;

– бастауыштың жаңартылған білім мазмұны негізінде жүзеге асырылатын пәнаралық байланыста оқушылардың ғылыми-танымдық әрекеттері, олардың жеке тұлғалық болмысының қалыптасуы мен дамуының барысы, қазіргі жағдайы мен мүмкіндіктері қарастырылды;

– жаңартылған оқу бағдарламасы жүйесі негізінде бастауыш сыныптың педагогикалық үдерісін ұйымдастыруда пәнаралық байланысты жүзеге асыру арқылы оқушылардың ғылыми дүниетанымын қалыптастырудың құрылымдық-мазмұндық нобайы жасалып, оның өлшемдері, көрсеткіштері, деңгейлері және мазмұндық, ұйымдастырушылық, педагогикалық шарттары анықталды;

– бастауыш сыныптардың оқу-тәрбие үдерісінде жаңартылған білім мазмұны арқылы оқушы тұлғасын дамытуға бағытталған нобайдың

тиімділігін тәжірибелік-эксперименттен өткізілуі, ғылыми-әдістемелік тұрғыдан дәлелденуі.

Қорғауға ұсынылған қағидалар:

– жаңартылған оқу бағдарламасы жүйесі негізінде пәнаралық байланыстар арқылы бастауыш сынып оқушыларының ғылыми дүниетанымын қалыптастыру әрекеттері мен жеке тұлғалық дамуының ғылыми-теориялық негіздемесін беру және «Пәнаралық байланыс» ұғымына жеке анықтама беру;

– оқушылардың жеке тұлғалық болмысының дамуына жаңартылған білім мазмұнындағы пәнаралық байланыстың ықпалы, ғылыми дүниетанымын қалыптастырудың құрылымдық-мазмұндық нобайы, өлшемдері, деңгейлері, көрсеткіштері және мазмұны мен педагогикалық шарттары;

– педагогикалық үдерісте бастауыш сынып оқушыларының ғылыми дүниетанымын қалыптастыруды жетілдіру мақсатында бағдарламада «ортақ бөлімдер мен ортақ тақырыптар» деп анықталған жүйелер арқылы тәжірибелік-эксперимент жұмыстар жүргізіліп, тексеріліп, ғылыми-әдістемелік ұсыныс берілді, зерттеу жұмысының қорытындысы тұжырымдалды.

Зерттеу нәтижелерінің дәлелділігі мен негізділігі диссертациялық зерттеудің теориялық негізде дәлелденуімен, зерттеу мазмұнының ғылыми аппаратқа сәйкестілігімен, қойылған мақсат-міндеттерге сәйкес қажетті әдіс-тәсілдерді кешенді пайдаланумен, тәжірибелік-эксперимент жұмысының жоспары жүйелілігімен, алынған зерттеу нәтижесінің нақтылығымен, дәйектілігімен, сенімділігімен сипатталады.

Зерттеу нәтижелерін сынақтан өткізу мен енгізу: Зерттеу нәтижелерін сынақтан өткізу педагогикалық эксперимент жұмысын жүргізу барысында жүзеге асырылды. Зерттеудің негізгі бағыттары мен нәтижелері Республикадағы халықаралық конференцияларда – екі (2), ал, шетелдік халықаралық конференцияларда – екі (2), 4 (төрт) мақала – Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2004 жылғы 28 қазандағы № 1111 қаулысымен бекітілген Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі туралы Ереженің 16 – тармағының 121 тармақшасына сәйкес уәкілетті орган бекітетін ғылыми қызметтің негізгі нәтижелерін жариялау үшін ұсынылатын ғылыми басылымдар тізбесіне енгізілген ғылыми басылымдарда жарық көрсе, екі (2) мақала – халықаралық ақпараттық компаниясының деректер базасында индекстелетін Scopus (Скопус) журналында жарық көрді.

Зерттеу жұмысының базасы: Тараз қаласындағы Қ.Тұрысов атындағы №53 мектеп-гимназиясы, Тараз қаласы А.Бөкейханов атындағы №1 гимназиясы, Жамбыл облысы Мойынқұм ауданы Жамбыл атындағы мектеп-гимназиясы, сонымен қатар Талас ауданының А.Байтұрсынов атындағы гимназиясының бастауыш сыныптары.

Зерттеудің негізгі кезеңдері:

Бірінші кезеңде (2016-2017 жж) зерттеу мәселесі бойынша философиялық, педагогикалық және психологиялық, ғылыми-әдістемелік зерттеулер мен әдебиеттерге талдау жасалды. Жаңартылған білім беру жүйесіне көшудің және оның мазмұндық құрылымы жайындағы ұғымдар мен түсініктер талданды; зерттеу тақырыбы бойынша пәнаралық байланысты ортақ бөлімдер мен тақырыптар бойынша жүзеге асырудың жағдайлары анықталды; зерттеудің ғылыми аппараты негізделінді.

Екінші кезеңде (2017-2018 жж) зерттеу тақырыбы бойынша жинақталған материалдарға талдау жүргізу жалғастырылды; жаңартылған білім мазмұны бойынша бастауыш сынып оқушыларының ғылыми дүниетанымын пәнаралық байланыстар негізінде қалыптастыру мәселесі бойынша педагогикалық озық тәжірибелер мен идеялар қарастырылып, зерттелді; бастауыш білім беру кезеңі жасындағы оқушылардың қоршаған әлемді біртұтастық тұрғыдан тану және ғылыми дүниетанымдық көзқарастар қалыптастыру жайы қазіргі жаңартылған білім беру жағдайында зерделенді. Бастауыш сыныптың педагогикалық үдерісінде пәнаралық байланысты ұйымдастырудың құрылымдық-мазмұндық нобайы жасалып, педагогикалық шарттары анықталды.

Үшінші кезеңде (2018-2019 жж) тәжірибелік-эксперимент жұмыстары жалғастырылып, зерттеу нәтижелері жинақталып, ғылыми жүйеге келтірілді. Эксперимент нәтижесінде жаңартылған білім мазмұны арқылы бастауыш сынып оқушыларының пәнаралық байланыстар арқылы ғылыми дүниетанымын қалыптастырудың ұтымды әрі тиімді әдіс-тәсілдері анықталды. Зерттеу мәселесі бойынша жинақталған материалдар мен тәжірибелік эксперимент жұмысының нәтижелері сараланып, қорытындыланып, диссертация түрінде рәсімделіп, өнделді.

Ғылыми білімдерді беруде білім алушының немесе игерушінің жас ерекшеліктері мен танымдық болмысының деңгейіне қарай лайықты және олардың білім алу деңгейлеріне үйлесімді түрде берілуін пәнаралық байланыстар негізінде жүзеге асатын танымдық үдеріс деп түсінуіміз керек.

Бастауыш сынып оқушыларының білімді терең игеруі, әлемді және қоршаған ортаны ғылыми тұрғыдан танудағы дүниетанымдық көзқарасын қалыптастыруда жаңашылдық әдіс-тәсілдердің /технологиялардың/ негізі болып табылатын дидактика саласының заңды бірлігі ретінде білім беру мен оқу міндеттерін пәнаралық байланыстар негізінде жүзеге асыру, сол арқылы меңгерту болып табылады.

Пәнаралық байланыс меңгерген білімді кешенді түрде пайдалана білуге жол ашады. Мектептегі пәндік жүйе бір-бірінен бөлек жатқан дүниелер емес, сондықтан пәндер арасындағы байланысты жүйелі сабақ үдерістерінде іске асырып отыру арқылы олар бірін-бірі толықтырып отырады.

Жаңартылған білім мазмұны жүйесімен бастауыш сыныптардағы педагогикалық үдерістердегі пәнаралық байланысты жүзеге асырудың педагогикалық шарттары өзіндік сипатқа ие болады.

1-ші шарты: Оқу пәндер арасындағы өзара байланыстың болуы – түрлі ғылым салаларын меңгеру және танымдықтың /оқу-жаңа білімді алу, тәрбие,

даму/ кешенді түріне ие болу арқылы тілдік қатынастың ерекшелігін ескеру – бұл: бастауыштағы орын алатын пәнаралық байланыстарда оқушылардың әртүрлі ғылыми ұғымдар жүйесімен таным-түсініктерінің қалыптасуын зерделеу, ауызша және жазбаша нормаларын меңгеруі, сөйлеудің мақсаты мен мазмұнына сәйкес қарым-қатынастың түрлі жағдайында мәнерлік тілдік құралдарды пайдалану білігі. Сауатты сөйлеу мен сөздік қорының артуына, алға қойылған мақсатты айқындауда, танымдық әрекеттегі оқыту технологиясының табиғатында жатқан дүниетаным логикасының қазақ ұлттық дүниетаным жүйесінде де танылған бейнесін салыстыра отырып, оқушыларда ана тілі арқылы білімді төл табиғатына жақын етіп беруді басшылыққа алады.

2-ші шарты: Дүниені ақиқаттық және шындық тұрғысынан танудағы білім мазмұнының барлық құрамды бөліктерін оқудағы бірізділіктің болуын басшылыққа алу – бұл: оқытудағы бірізділік – жаңа оқу материалын оқу бұрынғы оқытумен қамтамасыз етілетін көрсететін білім беру және оқытудың талабы. Білім талаптың орындалуы оқыту үдерісінің үздіксіздігін қамтамасыз етеді. Жаңа материалды баяндауда мұғалімнің үнемі оқушылардың қабылдаған білімдеріне сүйенуді бұл олардың жұмысын жандандырады, бұрынғы оқылған материалдарды қалпына келтіріп, оқушы санасында берік бекуіне көмектеседі. Бұл талаптың тәжірибеде пайдаланылуы оқытудың қарапайымынан күрделіге, жақыннан алысқа, жеңілден ауырға, нақтылыдан абстрактіліге деген ережелерін орындауда байқалады. Бастауыштың оқу жоспарлары мен бағдарламалары оқытудағы бірізділігін қатаң сақтай отырып жасалады және оқудағы бірізділік пәнаралық байланыстады жүзеге асыруда ерекше мәнге ие болады.

3-ші шарты: Пәнаралық байланыс жан-жақты танымдық білім мен тәрбие беруде жеке пәндерді топтастыруда ортақ тақырыптардың болуын жүзеге асыру – бұл: оқушылардың ақыл-ойы және күш-қуаттық қабілеттерінің, дүниеге көзқарасын, моралін, жүріс-тұрысын, қоғамдық өмірге және еңбекке даярлығының меңгеруін қамтамасыз ететін ғылыми білімдердің, біліктердің, дағдылардың, қатынастардың және шығармашылық іс-әрекеттің барыстары. Білім беру және тәрбиенің көзі болып мәдениеттің бүкіл көп түрлілігі қызметін шиыршықтық жүйемен оқу-тәрбие жұмысында теория мен тәжірибенің байланысын жүзеге асыру жолы, оқушыларды өмірге даярлаудың маңызды шарты.

4-ші шарты: Пәнаралықты ұйымдастырудың әдістемелік-жаңашылдық жүйесін қолдану, оқушыларға білімі-танымдық және тәрбие беру барыстарының барлық салаларын кешенді жүзеге асыруға ықпал жасау – бұл: нақты міндеттерді шешуге бағындырылған, шындықты меңгерудің тәжірибелік немесе теориялық салыстырмалы біркелкі тәсілдері мен амалдарының жиынтығы. Педагогикалық жаңалықтарды жасау, қабылдау, бағалау, меңгеру, қолдану барысын басқару мен жеке пәндерді оқыту саласының тәсіл, айдаларын жақсы және білікті қолдану, соның негізінде оқушыларды оқыту мен тәрбиелеу міндеттерін орынды шеше алу.

5-ші шарты: Пәнаралық байланыстағы білім беру мен оқыту және тәрбиелеу барыстарын ізгілендіру /гуманизациялау/ – бұл: оқытудың мазмұнына, формасы мен әдістеріне рухани-адамгершілік пен ізгілендіру идеяларын тарату; білім беру үдерісімен тұлғаның еркін және жан-жақты дамуын, оның қоғам өмірінде анық әрекетті қатысуын қамтамасыз ету. Оқытуда әрбір білім алушы оқушыға рухани бай, технократия мен адамгершіліксіздікке қарсы тұра алатын дамыту мақсатында жаратылыстану-математика, гуманитарлық және эстетикалық білім мен тәрбие беру пәндер циклдері арасында үйлесімді тепе-теңдікті орнату. Оқушы тұлғасының берік және үйлесімді дамуын қамтамасыз ететін өмірге құндылық қатынастарды қалыптастыру. Оқушы болмысының істері мен ойларына жоғары сипат беруге қабілетті борышын сезіну, әділдікті, шындықты, жауапкершілікті және т.б. тәрбиелеу.

6-шы шарты: Пәнаралық байланыста әр оқушының тұлғалық жеке ерекшеліктерін дамыту мен оқыту және тәрбиелеудегі бірлескен ұжымдық әрекетті ұйымдастыру – бұл: педагогикалық үдерісте орын алған пәнаралық байланыстарды жүзеге асыруға қатынасушылардан өзара келісім мен ынтымақтастық, бірлескен іс-әрекетті үйлестіру, тұрақты өзара әсер жағдайында болу біліктерін талап ететін жеке, ұжымдық және топтық жұмыс болып табылады. Оқу-тәрбие үдерісінде әлеуметтену, өзара әрекет, оқушы тұлғасының жеке және ғылыми-танымдық мүдделерін біріктіреді.

7-ші шарты: Пәнаралық байланыс - мұғалімнің кәсіби қызметіндегі шығармашылық және педагогикалық әрекетті ұйымдастыру мен белсенділігі –бұл: жеке пәндердің оқу материалдарын өзара кіріктіру жағдайындағы оқу-тәрбие үдерісіндегі, оқушылармен қарым-қатынастағы тиімді және қалыпты жағдайдағы емес педагогикалық шешімдерді мұғалімнің жасап шығаруы және жүзеге асыруы. Кәсіби шығармашылық педагогта терең және жан-жақты білімдер, оларды сын көзбен қарау, өңдеу және мағыналы ұғынудың бар екендігімен сипатталау; педагогикалық әрекеттерге теориялық және әдістемелік қағидаттарды бірінен-біріне ауыстыру білігі; өз бетімен білім алу және өзін-өзі жетілдіру, жаңа әдістемелерді, формаларын, тәсілдер мен құралдарды және олардың түп нұсқалы біріктірілуін, іс-әрекет жүйелерінің диалектілігі, өзгергіштігі, жаңа жағдайларда қолда бар тәжірибені қолдану тиімділігі; өз іс-әрекетін және оның нәтижелерін рефлексивтік бағалауға қабілеті; білімдер мен алдын ала сезінуге негізделген түрлендіруге қабілеті; көп мәнділікті көре білуі.

8-ші шарты: Оқушылардың білімділік, дамушылық және тәрбиелік деңгейін анықтау, пәнаралық байланыстағы оқушылардың әрекеттерін іске асыру, диагностикалау – бұл: педагогикадағы пәнаралық байланыс құбылысын талдау – өзінің оқу-тәрбие жұмысының нәтижесін, жағдайын мұғалімнің өзі зерттеуі, педагогикалық құбылыстардың құрамалары арасындағы себеп-салдарлық байланыстарды, оқушыларды оқыту мен тәрбиелеудің жетілдіру жолдарын онан әрі анықтау. Педагогикалық талдаудың қызметтері: /диагностикалық, танымдық, түрлендіргіштік, өз бетімен білім алушылық/. Педагогикалық үдерістегі пәнаралық байланыс

жағдайларын объективті және жан-жақты зерттеуді қамтамасыз ететін оқытудың өлшенетін көрсеткіштерін есепке алу тәсілі; танымдық барыста орын алып отырған барлық өзгерістерді анықтау тәсілі. Диагностика бақылаудан (тексеру), бағалаудан, статистикалық деректердің жинақталуынан, олардың талдауынан, серпін мен беталысты айқындаудан және одан әрі дамудың болжамын құру.

Пәнаралық байланысты жүзеге асыру барысында білімдер жиынтығын кешенді игертуде оқушының тұлғалық болмысын дамыту стратегиясын белгілеу үшін оның техникалық, әлеуметтік, экономикалық дамуы тенденциясын зерделеу әдісін де басшылыққа алу қажет екендігі заңдылық болып табылады. Сондай-ақ, пәнаралық байланыста кешенді білімдерді оқушыларға тасымалдауда орын алатын «педагогикалық құбылыс» жоспарлылық, мерзімділік, кезектік /ортақ бөлімдер мен тақырыптар, пәндік мазмұндардың жақындығы т.б./, үйлесімділік пен шиыршық жүйесімен іске асырылуы тиімді болып табылады. Пәнаралық байланыстар барысында орын алатын осындай педагогикалық құбылыстардың негізгі міндеті оқушылардың меңгерген түсінік-ұғымдары жайындағы білімін жүйелеу, жаңғырту немесе алғашқы білім бөлшектерін беру болып табылады.

Бастауыш сыныптарда оқытылатын жеке пәндердің бөлім, ортақ тақырыптарға негізделген материалдары арқылы оқушыларға пәнаралық байланыс жүйесімен ғылыми дүниетанымын қалыптастыру құралдары мен педагогикалық үдеріске пайдаланылатын жаңашыл әдіс-тәсілдер олардың жеке тұлғалық бітіміндегі ой мен қиялды және шығармашылық қабілеттерді дамытуға бағытталған мұғалімнің педагогикалық кәсіби іс-әрекеттерін ұйымдастыру мен өткізудегі белсенді жұмыстарының нәтижесін көрсетеді. Пәнаралық байланыстардың неғұрлым тоғысатын жері – ол бастауыш сынып оқушыларының ғылыми дүниетанымын қалыптастырудағы оқу материалдарының «тік» (тігінен) /вертикальді/ және «көлденеңінен» /горизантальды/ етіп бөлу және ішкі заңдылықтарын сақтай отырып педагогикалық тәжірибеде ұтымды пайдалану.

Жаңартылған білім мазмұны негізінде бастауыш сынып оқушыларының пәнаралық байланыс арқылы ғылыми дүниетанымын қалыптастыру мен олардың тұлғалық болмыс-бітімінің дамуына ықпал етуші әдіс-тәсілдерінің мақсат-міндеттері, оқушылардың жеке пән сабақтарында жинаған білімдерін жетілдіру, дамыту, кеңейту және дүниеге, қоршаған орта заттары мен құбылыстарына ғылыми көзқарастарын қалыптастыру; оқыту-тәрбиелеу үдерісінің өмірмен, еңбекпен, өнермен, өмірлік тәжірибемен байланысын арттыру; оқушылардың шығармашылық қабілеттерін, эмоциялық көңіл-күй сарайының сезімдерін, танымдық күштерін, ой-өрісін, қиялын, оқуға, өмірді танудағы ғылыми білімдерге қызығушылықтарын, жауапкершілік, белсенділік, тапқырлық қабілеттерін дамыту; эстетикалық талғамдары мен қажеттіліктеріне қарай білім алу мен өзін-өзі тәрбиелеу, дамыту іс-әрекетіне машықтандыру; туған елге, табиғаттың сұлулығы мен көркемдігіне, халқы мен тарихы туралы білімдерді пәнаралық байланыс арқылы кеңейтуге көмектесу. Сондай-ақ, ғылыми дүниетанымдыққа қатысты

1.«Тіл және әдебиет», 2. «Математика және АКТ», 3. «Жаратылыстану», 4. «Адам және қоғам», 5. «Өнер», 6. Дене шынықтыру циклдерінің топтамалық пәніндегі жалпы ұғымдар жөнінде тереңдетілген түсініктер беру.

Тақырып бойынша зерттеу жұмысына қатыстырылған мұғалімдер - 42 бастауыш сынып мұғалімдері, оның 22-сі – эксперименттік топ сыныбының мұғалімдері, 20-сы – бақылау тобындағы сынып мұғалімдері.

Жаңа білім мазмұнды бағдарлама негізінде және сараптау барысында оқушылар теорияны игеріп, тәрбиелеудің міндеттерін анықтауға және шешуге үйренді, соның негізінде пәнаралық байланысқа негізделген педагогикалық үдерістің әдіс-тәсілдері мен формаларын игерді. Жаңартылған бастауыштың білім мазмұны аясында пәнаралық байланысты жүзеге асырудың педагогикалық шарттарын анықтау негізінде оқушылардың жеке тұлғалық болмысының қалыптасуы мен дамуының мүмкіндік нәтижелілігін тәжірибелік-педагогикалық жұмыстар барысында жүзеге асырылды. Педагогикалық- тәжірибе жұмысының құрылымы:

- эксперименттік тәжірибелердің басталуы (2016-2017ж)
- эксперименттік тәжірибелердің аяқталуы(2018-2019ж)

Жобаланған тәжірибелерді жүргізу бастауыш білім беру кезеңіне енетін 1,2,3,4 – сыныптардан әр түрлі мектептен 342 оқушы қатысты. Оның 172-оқушысы эксперименттік сыныптар тобын құраса ал, 170-оқушы бақылау сыныптар тобын құрады.

Жүргізілген тәжірибелік-эксперименттік жұмыстарда мынадай мәселелер қамтылған: Жаңартылған білім мазмұнындағы бөлімдер мен ортақ тақырыптар арқылы бастауыш сыныптағы сабақтарда пәнаралық байланыс материалдарын пайдалану әдістері мен түрлерінің жүйесі; пәнаралық байланыс материалдары туралы бастауыш сынып оқушыларының ғылыми түсініктерінің негізін қалау; оқушылардың ғылыми дүниетанымын қалыптастыру үшін қолданылатын тиімді әдістер мен жаңашыл тәсілдерді оңтайлы пайдалану.

Диссертациялық жұмыстың мақсат-міндеттеріне, ғылыми болжамына негіздей отырып, жүргізілген ғылыми-зерттеу жұмысымыздың барысында жинақталған мәліметтерді талдай келе, қорытынды жасаймыз.

1. Зерттеу барысында философиялық, педагогикалық, психологиялық, ғылыми-әдістемелік еңбектерді талдап, бастауыштың жаңартылған білім мазмұны жүйесінде пәнаралық байланысты жүзеге асырудың педагогикалық шарттарының ғылымы-теориялық негіздері айқындалды.

2. Жаңартылған білім мазмұны жүйесінде пәнаралық байланысты жүзеге асырудың жолдарын бөлімдер және оқулықтардың оқу материалдарын топтастыруға негізделген ортақ тақырыптар арқылы жүзеге асырудың нобайы жасалды.

3. Тәжірибелік-эксперименттік жұмыстардың нәтижесі бойынша жаңартылған білім мазмұны жүйесінде пәнаралық байланысты жүзеге асырудың педагогикалық тәжірибедегі тиімділігі дәлелденіп, негізгі бағыттары, жолдары жайында әдістемелік қорытындылар жасалды.

4. Эксперименттік жұмыстың нәтижелері өңделді, зерттеу жұмысының болжамы расталды.

5. Бүгінгі бастауыш білім беру кезеңіндегі оқушылардың жаңартылған білім мазмұны негізінде жүзеге асырылатын бөлімдер мен оқулыққа бағытталғын ортақ тақырыптар аясында жеке пәндердің сабақтарында пәнаралық байланыс пайдалану – оқушының білім алуға деген ынта-ықыласы мен қызығушылығын арттырады, олардың өзіндік құзыреттіліктерінің дамуына өзек болып, ықпал жасайтын тиімді жолдардың бірі ретінде маңыздылығы ашылды, дәлелденді.

Қорыта келгенде, білім берудің қазіргі таңдағы пәнаралық байланыстың педагогикалық тәжірибеде тиімділігі мен артықшылығы бар және жаңартылған білім беруді жүзеге асыратын бағдарламада толығымен қамтылған, ал оның жүзеге асырылуындағы әрекеттерге мұғалімнің жеке шығармашылдық ізденістері мен ғылыми-әдістемелік дайындығының кәсіби деңгейде жоғары болуын талап ететін педагогикалық құбылыс деп негіздегіміз келеді.